

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

УДК 342.951

Резніченко В. О.,
VolodymyrReznichenko@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-6105-8933,
к.ю.н., докторант,
Науково-дослідний інститут публічного права, Київ

ВИДАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ АКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті сформовано поняття публічного адміністрування виробництва та обігу лікарських засобів. Наголошено, що багато проблем в сфері вищої освіти пов'язані з недосконалою системою публічного адміністрування, саме цим і зумовлена актуальність дослідження видання індивідуальних актів як інструменту публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. Визначено, що видання індивідуальних актів є найбільш поширеним способом реалізації адміністративних повноважень органів публічної адміністрації. Обґрунтовано, що індивідуальний акт – це інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації. Сформовано авторський перелік індивідуальних актів у сфері забезпечення вищої освіти на основі актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти та науки, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та керівників закладів вищої освіти. Надано авторське визначення понять «індивідуальні акти у сфері забезпечення вищої освіти». З'ясовано, що видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин і їхня дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування. Зроблено висновок, що індивідуальні акти у сфері забезпечення вищої освіти є найбільш поширеним способом реалізації суб'єктами публічної адміністрації владної компетенції щодо забезпечення конституційного права громадян України на отримання вищої освіти, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства у цій сфері, сутність їх полягає в тому, що вони встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини та звернені до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання вищої освіти, їх дія припиняється після здійснення встановлених у них суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

Ключові слова: заклад вищої освіти, індивідуальний адміністративний акт, індивідуальний адміністративний акт, індивідуальний акт, публічне адміністрування, суб'єкти публічного адміністрування.

Reznichenko V. O.,
VolodymyrReznichenko@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-6105-8933,
Ph.D., Doctoral Student,
Research Institute of Public Law, Kyiv

PUBLICATION OF INDIVIDUAL ACTS AS A TOOL OF PUBLIC ADMINISTRATION OF HIGHER LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. The concept of public administration of production and circulation of medicines is formed in the article. It is determined that the issuance of individual acts is the most common way to implement the administrative powers of public administration. It is emphasized that many problems in the field of higher

education are related to the imperfect system of public administration, which is why the study of the publication of individual acts as a tool for public administration of higher legal education in Ukraine is relevant. It is substantiated that an individual act is a tool of public administration, which is issued by the subject of public administration in order to resolve a specific life situation. The author's list of individual acts in the field of higher education is formed on the basis of acts of the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Education and Science, the National Agency for Quality Assurance in Higher Education and heads of higher education institutions. The author's definition of the concepts "individual acts in the field of higher education" is given. It was found that the issuance of individual acts is close to the normative, but not identical to it. The difference between them is that individual acts establish, change or terminate specific legal relationships. They differ from the normative ones in that they are addressed to specific subjects of administrative relations and their effect ceases after the exercise of their established rights and responsibilities, ie after their one-time application. It is concluded that individual acts in the field of higher education are the most common way for public administration entities to exercise power to ensure the constitutional right of Ukrainian citizens to higher education, ensuring the public interest of the state and society in this area, their essence is that they establish, change or terminate specific administrative legal relations and apply to specific subjects and objects of administrative and legal regulation of higher education, their effect is terminated after the exercise of their established subjective rights and legal obligations, ie after their one-time application.

Key words: institution of higher education, individual administrative act, individual administrative act, individual act, public administration, subjects of public administration.

JEL Classification: K23

DOI: 10.36477/2616-7611-2021-10-05

Постановка проблеми. У теорії і практиці адміністративного права провідне місце займає категорія інструментів публічного адміністрування. Не є винятковою сфера забезпечення вищої освіти в Україні.

Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки визначено, що у системі вищої освіти існує низка проблем, які разом із суттєвими зовнішніми та внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості розвитку. Зокрема, це незадовільний рівень автономії закладів вищої освіти (далі –ЗВО), невідповідність навичок випускників ЗВО потребам роботодавців, низьке та неефективне фінансове забезпечення вищої освіти, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу[1].

На основі зазначеного видно, що багато проблем у сфері вищої освіти пов'язані з недосконалою системою публічного адміністрування, саме цим і зумовлена актуальність дослідження видання індивідуальних актів як інструменту публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інструменти публічного адміністрування досліджували такі вчені, як: В. Авер'янов, К. Афанас'єв, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, К. Булатов, Н. Галіцина, В. Галуцько, І. Голосніченко, Е. Демський, О. Джафарова, М. Ковалів,

Л. Кожура, І. Коліушко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, Р. Куйбіда, В. Курило, М. Логвиненко, Р. Мельник, О. Нікітенко, О. Остапенко, І. Пате-рило, О. Правоторова, Л. Рогач, А. Сачаво, В. Тимошук, М. Тищенко, О. Угровецький, В. Хатуєв, В. Шаповал та інші науковці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видання індивідуальних актів є найбільш поширеним способом реалізації адміністративних повноважень органів публічної адміністрації; без їх видання не може бути вирішено жодної більш-менш важливої справи у досліджуваній сфері.

В. Антошкіна вважає, що індивідуальні правові акти – це акти державних органів, недержавних організацій, посадовців, що виражають рішення в конкретній юридичній справі (вирок або рішення суду, наказ керівника підприємства або установи тощо). Індивідуальні акти – це акти застосування права, тому їх називають ще правозастосовними. Вони мають, як правило, разове застосування, адресуються конкретним особам або організаціям та обов'язкові для виконання тільки ними [2, с. 8]. З огляду на думку вченої, зауважимо, що основною роллю індивідуальних правових актів є застосування загальних норм права до конкретної життєвої ситуації.

Для того, щоб визначити певні особливості індивідуальних правових актів, ми звернемося до судової практики. Так, у справі № 520/5501/19 Харківський окружний адміністративний суд зазначив, що загальною рисою, яка відрізняє інди-

відуальні акти управління, є їхній виражений правозастосовний характер. Головною рисою таких актів є конкретність, а саме: чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень суб'єктами адміністративного права, що видають такі акти; розв'язання за їх допомогою конкретних, а саме індивідуальних справ або питань, які виникають у сфері державного управління; чітка визначеність адресата конкретної особи або осіб; виникнення конкретних адміністративно-правових відносин, зумовлених цими актами [3]. Судовим рішенням підкреслено важливість урегулювання конкретних адміністративно-правових відносин та прийняття обґрунтованого рішення на основі чинного адміністративного законодавства.

У справі № 240/7848/19 Житомирський окружний адміністративний суд зауважив, що за владно-регулятивною природою всі юридичні акти поділяються на правотворчі, правотлумачні (правоінтерпретаційні) та правозастосовні, нормативно-правові акти належать до правотворчих, а індивідуальні – до правозастосовних [4]. Тобто суд під час прийняття рішення надавав роз'яснення щодо класифікації юридичних актів та відніс індивідуальні правові акти до правозастосовних юридичних актів.

В Академічному курсі «Адміністративне право України» Т. Коломонець автор пропонує застосовувати базову категорію «правові акти публічної адміністрації», з наступним їх поділом за юридичною природою на нормативні, індивідуальні та змішані [5, с. 175–177].

Кодекс адміністративного судочинства України визначає індивідуальний акт як акт (рішення) суб'єкта владних повноважень, виданий (прийняте) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк [6]. Законодавець у галузі адміністративного судочинства визначив напрямки, в яких можуть бути прийняті індивідуальні акти: 1) виконання владних управлінських функцій; 2) під час надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб, та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк.

У справа № 560/1809/19 щодо визнання дій та бездіяльності незаконними, стягнення моральної школи Хмельницький окружний адміністративний суд визначив, що правовий акт індивідуальної дії, виданий суб'єктом владних

повноважень – це документ, який прийнятий із метою реалізації положень нормативно-правового акта (актів) щодо конкретної життєвої ситуації, не містить загальнообов'язкових правил поведінки та стосується прав і обов'язків чітко визначеного суб'єкта (суб'єктів), котрому він адресований [7]. Хмельницький окружний адміністративний суд вчергове зосереджує увагу на конкретному врегулюванні суспільних відносин.

В авторефераті дисертації О. Мандюк визначає, що індивідуальний адміністративний акт – це одностороннє волевиявлення адміністративного органу зовнішньої дії, що безпосередньо впливає на права, свободи чи інтереси конкретних осіб або стосується конкретної ситуації [8].

Отже, індивідуальний акт – це інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації.

Тож можна зауважити, що видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин і їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

Серед індивідуальних актів у сфері забезпечення вищої освіти ми можемо віднести приписи персоналізованого характеру, ухвалені у процесі владної діяльності суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення завдань адміністративно-правового регулювання. До них належать:

– розпорядження (укази) Президента України, наприклад, Указ Президента України від 2 жовтня 2020 р. № 418/2020 «Про присудження Державних премій України в галузі освіти 2019 року» [9];

– розпорядження (постанови) Кабінету Міністрів України, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2019 р. № 71-р «Про призначення Квіта С.М. головою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [10];

– накази Міністерства освіти і науки України, наприклад, наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1099 «Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України» [11], наказ Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037 «Про при-

значення академічних стипендій Президента України студентам закладів вищої освіти на I семестр 2021/2022 навчального року» [12];

– рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, наприклад, рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо часу звернення із попереднім повідомленням про намір акредитувати освітні програми рівня бакалавр від 14 квітня 2021 року [13];

– накази (розпорядження) керівників закладів вищої освіти, наприклад, Наказ Національного університету «Києво-Могилянська академія» від 1 липня 2021 р. № 324 «Про встановлення лімітів стипендіатів, яким призначається академічна стипендія» [14], наказ Національного авіаційного університету від 9 серпня 2021 р. № 1240/ст «Про зарахування на навчання» [15].

Хочемо звернути увагу на той факт, що окремі наведені індивідуальні акти у сфері забезпечення вищої освіти стосуються великої кількості осіб. Так, у Рекомендаціях № R (87) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно адміністративних процедур, які зачіпають права великої кількості осіб, сформульовано правила, які застосовуються у сфері захисту прав, свобод та інтересів осіб у зв'язку з ненормативними адміністративними рішеннями (індивідуальними адміністративними актами), які стосуються великої кількості осіб, а саме: а) великої кількості осіб, яким адресовано індивідуальний адміністративний акт; б) великої кількості осіб, індивідуальні права, свободи чи інтереси яких може зачіпати індивідуальний адміністративний акт, навіть незважаючи на те, що він їм не адресований; в) великої кількості осіб, які згідно з національним законодавством мають право заявити про певний колективний інтерес, зачепити який загрожує індивідуальний адміністративний акт [16].

Тож індивідуальні акти у сфері забезпечення вищої освіти можуть стосуватися як конкретної особи, наприклад розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2019 р. № 71-р [10], так і декількох осіб, наприклад, кожного із студентів різних закладів освіти визначених наказом Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037 [12]. Саме в останньому прикладі ми можемо побачити індивідуальний адміністративний акт, який зачіпає права великої кількості осіб.

Висновки. Отже, індивідуальні акти у сфері забезпечення вищої освіти є найбільш поширеним способом реалізації суб'єктами публічної адміністрації владної компетенції щодо забез-

печення конституційного права громадян України на отримання вищої освіти, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства у цій сфері, сутність їх полягає в тому, що вони встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини та звернені до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання вищої освіти, їх дія припиняється після здійснення встановлених у них суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

2. Антошкіна В.К. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* Том 31 (70) № 1. 2020. С. 7–13.

3. Офіційний сайт – Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83598057>.

4. Офіційний сайт – Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83292391>.

5. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV / Верховна Рада України. *База даних «Законодавство України».* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

7. Офіційний сайт – Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83904880>

8. Мандюк О.О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07. Львів, 2017. С. 23, с. 15.

9. Про присудження Державних премій України в галузі освіти 2019 року : Указ Президента України від 2 жовтня 2020 року №418/2020 / Президент України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4182020-35213>

10. Про призначення Квіта С.М. головою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2019 р. № 71-р. / Кабінет Міністрів України. *Урядовий портал.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priabezpechennyayakosti-vishchoyi-osviti>

11. Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, вне-

сення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1099 / Міністерство освіти і науки України. *Вебсайт «Міністерство освіти і науки України»*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2021/10/1099-vid-131021-df.pdf>.

12. Про призначення академічних стипендій Президента України студентам закладів вищої освіти на I семестр 2021/2022 навчального року : наказ Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037 / Міністерство освіти і науки України. *Вебсайт «Міністерство освіти і науки України»*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-priznachennya-akademichnih-stipendij-prezidenta-ukrayini-studentam-zakladiv-vishoyi-osviti-na-i-semestr-20212022-navchalnogo-roku>.

13. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо часу звернення із попереднім повідомленням про намір акредитувати освітні програми рівня бакалавр від 14 квітня 2021 року. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%9D%D0%90-%D0%B7-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88-%D0%9E%D0%9F-14_04_2021.pdf.

14. Про встановлення лімітів стипендіатів, яким призначається академічна стипендія : Наказ Національного університету «Києво-Могилянська академія» від 1 липня 2021 р. № 324. *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. URL: https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normativnabaza-naukma/21-stypendialne-zabezpechennia-studentiv-aspirantiv-hrantovi-ta-konkursni-prohramy/59-normativni-dokumenty.

15. Про зарахування на навчання : Наказ Національного авіаційного університету від 9 серпня 2021 р. № 1240/ст. *Приймальна комісія НАУ*. URL: <https://pk.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Fakultet-mizhnarodnykh-vidnosyn.pdf>.

16. Рекомендація № R (87) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно адміністративних процедур, які зачіпають права великої кількості осіб від 17 вересня 1987 р. URL: http://echr-base.ru/rec87_16.jsp.

REFERENCES:

1. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

2. Antoshkina, V.K. Indyvidualni pravovi akty yak ob'iekt tлумachennia. Vcheni zapysky TNU imeni

V.I. Vernadskoho. Seria: yurydychni nauky. Tom 31 (70) № 1. 2020. S. 7–13.

3. Ofitsiyni sait – Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen Ukrainy. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83598057>.

4. Ofitsiyni sait – Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen Ukrainy. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83292391>.

5. Kolomoiets, T.O. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk. K.: Yurinkom Inter, 2011. 576 s.

6. Kodeksadministratyvnohosudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

7. Ofitsiyni sait – Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen Ukrainy. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83904880>.

8. Mandiuk, O.O. Indyvidualni administratyvni akty: teoriia ta praktyka zastosuvannia. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.07. Lviv. 2017. S. 23, s. 15.

9. Pro prysudzhennia Derzhavnykh premii Ukrainy v haluzi osvity 2019 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 2 zhovtnia 2020 roku №418/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4182020-35213>.

10. Pro pryznachennia Kvita S.M. holovoiv Natsionalnogo ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 liutoho 2019 r. № 71-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priabezpechennya-yakosti-vishchoyi-osviti>.

11. Pro utvorennia spetsializovanykh vchenykh rad dlia prysudzhennia stupenia doktora filosofii, vnesennia zmin do deiakykh nakaziv Ministerstva osvity i nauky Ukrainy: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 13 zhovtnia 2021 r. № 1099. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2021/10/1099-vid-131021-df.pdf>.

12. Pro pryznachennia akademichnykh stependii Prezydenta Ukrainy studentam zakladiv vyshchoi osvity na I semestr 2021/2022 navchalnogo roku: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 veresnia 2021 r. № 1037. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-priznachennya-akademichnih-stipendij-prezidenta-ukrayini-studentam-zakladiv-vishoyi-osviti-na-i-semestr-20212022-navchalnogo-roku>.

13. Rishennia Natsionalnogo ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity shchodo chasu zvernennia iz poperednim povidomlenniam pro namir akredytuvaty osvitni prohramy rivnia bakalavr vid 14 kvitnia 2021 roku. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%9D%D0%90-%D0%B7-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88-%D0%9E%D0%9F-14_04_2021.pdf.

80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88-%D0%9E%D0%9F-14_04_2021.pdf.

14. Pro vstanovlennia limitiv stependiativ, yakym pryznachaietsia akademichna stependia: Nakaz Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademii» vid 1 lypnia 2021 r. № 324. URL: https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normatyvna-baza-naukma/21-stypendialne-zabezpechennia-studentiv-aspirantiv-hrantovi-ta-konkursni-prohramy/59-normatyvni-dokumenty.

15. Pro zarakhuvannia na navchannia: Nakaz Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu vid 9 serpnia 2021 r. № 1240/st. URL: <https://pk.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Fakultet-mizhnarodnykh-vidnosyn.pdf>.

16. Rekomendatsiia № R (87) 16 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam stosovno administratyvnykh protsedur, yaki zachipaiut prava velykoi kilkosti osib vid 17 veresnia 1987 r. URL: http://echr-base.ru/rec87_16.jsp.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2021